

DẤU SON CHIẾN THẮNG TÂM VU – HẬU GIANG NĂM 1948 TIẾP CẬN THEO CÔNG NGHIỆP VĂN HÓA

Bùi Thị Hà⁽¹⁾, Dương Thành Thông⁽²⁾

(1) Viện Sử học, Viện Hàn lâm Khoa học Xã hội Việt Nam
(2) Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn – VNU HCM
Ngày nhận bài 26/2/2025; Chấp nhận đăng 10/3/2025
Email liên hệ: habuivsh@gmail.com

Tóm tắt

Chiến thắng Tâm Vu là một trong những dấu son đầu tiên trong 30 năm kháng chiến trên chiến trường Hậu Giang. Trên cùng đoạn lộ Tâm Vu (quốc lộ 61) những năm đầu kháng chiến, lực lượng vũ trang Tây Nam Bộ và Cần Thơ - Hậu Giang 4 lần phục kích đánh giao thông quân Pháp; trong đó trận Tâm Vu 4 (năm 1948) là lần đầu tiên ta thu được đại bác 105 ly của địch, dùng trâu kéo chiến lợi phẩm về căn cứ. Các trận đánh địch ở Tâm Vu có tầm vóc mở đầu cho nghệ thuật quân sự Việt Nam, nhất là nghệ thuật đánh cắt giao thông, đánh xe cơ giới địch, nghệ thuật nghi binh trong tác chiến quân sự; đó cũng là điển hình của sự phối hợp trong chiến tranh nhân dân địa phương. Việc bảo tồn, tôn tạo, quảng bá cho văn hóa – du lịch qua di tích chiến thắng Tâm Vu không chỉ là niềm tự hào, kiêu hãnh của nhân dân Cần Thơ - Hậu Giang trong lịch sử giữ nước, mà còn có thể trở thành cơ sở “chất liệu” mới cho những sáng tạo công nghiệp văn hóa địa phương.

Từ khóa: đại bác 105 ly, phục kích đánh giao thông, Tâm Vu, trâu kéo pháo

Abstract

TAM VU - HAUGIANG VICTORY WAS THE FIRST RED MARK IN THE MODERN HISTORY OF THE SOUTHERN REGION

The Tam Vu victory is one of the first red marks in the 30 years of resistance on the Hau Giang battlefield. On the same Tam Vu road (National Highway 61) in the early years of the resistance, the armed forces of the Southwest and Can Tho - Hau Giang ambushed and attacked the French traffic 4 times; in which the Tam Vu 4 battle (in 1948) was the first time we captured the enemy's 105mm cannon, using buffaloes to drag the spoils of war back to the base. The battles against the enemy in Tam Vu had a pioneering significance for Vietnamese military art, particularly in the art of cutting traffic, attacking enemy motor vehicles, and the art of feints in military operations; it was also a typical example of coordination in local people's warfare. The preservation, restoration, and promotion of culture and tourism through the Tam Vu victory relic is not only the pride of the people of Can Tho-Hau Giang in the history of defending the country but can also become a new "material" basis for local cultural industrial creations.

1. Đặt vấn đề

Lịch sử tỉnh Hậu Giang cho biết, các nhà khảo cổ đã tìm thấy những di vật người cổ Văn hóa Ốc Eo ở Vĩnh Trung huyện Vị Thủy, khẳng định về sự tồn tại của con người trên vùng đất Hậu Giang thế kỷ IV - VII. Từ đó đến nay đã hàng ngàn năm trôi qua với

những thăng trầm của mỗi thời kỳ lịch sử; có biết bao chiến tích trong đấu tranh bảo vệ, xây dựng và phát triển mảnh đất vùng ruột Hậu Giang. Trong thời hiện đại từ sau Cách mạng tháng Tám (1945) đến nay, có hàng trăm sự kiện lịch sử với nhiều chiến tích oai hùng. Mở đầu cho thời kỳ “Tự ta giải phóng cho ta” và Nam bộ là Thành đồng Tổ quốc, là Nam bộ “Nóp với giáo mang ngang vai; Nhưng thân trai nào kém oai hùng”. Chính trong bối cảnh đó, các trận đánh ở Tầm Vu đã trở thành những dấu tích lắng sâu vào lịch sử Nam bộ, không chỉ bằng giai điệu và lời ca truyền thống, mà còn có những thế hệ kháng chiến trường kỳ của dân tộc lưu giữ trong ký ức không phai.

2. Bốn lần đánh trận ở Tầm Vu

Tầm Vu - địa danh trên đoạn lộ Cái Tắc - Rạch Gòi (nay là trục giao thông Quốc lộ 4 – Quốc lộ 61 đoạn từ Cần Thơ đi Vị Thanh, Long Mỹ), thuộc ấp Xẻo Cao, xã Thạnh Xuân, huyện Châu Thành A, tỉnh Hậu Giang. Nơi đây lực lượng vũ trang Khu Tây Nam Bộ và Cần Thơ - Hậu Giang ngay từ những ngày đầu kháng chiến (1945-1948) đã lập nên những chiến công vang dội, đánh phủ đầu đội quân nhà nghề của thực dân Pháp.

Ngày 30/10/1945 quân Pháp đánh chiếm Cần Thơ và sau đó chúng mở rộng đánh chiếm xuống phía Nam đến Hậu Giang và Cái Răng. Nhưng quân xâm lược Pháp đi đến đâu cũng bị quân dân các địa phương chặn đánh.

Ngày 20/01/1946, một đoàn xe quân sự của địch từ Cần Thơ đi xuống Cái Răng đã bị đơn vị công hòa vệ binh do đồng chí Nguyễn Đăng chỉ huy chặn đánh chúng trên lộ Tầm Vu. Với lực lượng ít và vũ khí thô sơ, nhưng tổ chức đánh phục kích bất ngờ, đã diệt 2 xe quân sự, giết chết một số tên địch, trong đó có tên Dessert, tư lệnh quân viễn chinh Pháp tại miền Tây - một trong 5 tên sĩ quan cao cấp của Pháp trên chiến trường Đông Dương (Phụng Hiệp, 2001).

Đây là trận thắng đầu tiên ở Tầm Vu của đơn vị vũ trang cách mạng đánh xe cơ giới địch, mở màn cho những trận chiến tiếp theo trên chiến trường miền Tây Nam Bộ.

Cuối năm 1946, quân Pháp mở cuộc càn xuống Hậu Giang và lại bị sa lầy ở đoạn lộ Tầm Vu. Tại đây, ngày 12-11-1946, Đại đội 68 do Ngô Hồng Giỏi - Chi đội trưởng Chi đội 22 chỉ huy, kết hợp với đội công tác thành, công an xung phong và trung đội du kích Phụng Hiệp, đã phục kích đánh đoàn xe quân sự của địch trên lộ Tầm Vu. Trận đánh diễn ra bất ngờ và nhanh gọn trong khoảng 15 phút, ta diệt và phá hủy 3 xe quân sự, diệt 60 lính Pháp, thu 60 súng các loại cùng nhiều quân trang, quân dụng. Trong trận này, đồng chí Dương Văn Thuận anh dũng hy sinh (Sau này nhân dân đặt tên anh cho cây cầu trên lộ Tầm Vu – gọi là cầu Dương Văn Thuận) (Phụng Hiệp, 2001).

Sau chiến thắng Tầm Vu (lần 2), lực lượng vũ trang cách mạng được phát triển nhanh chóng, đồng bào tin tưởng ở bộ đội và ra sức giúp đỡ tài lực cho kháng chiến, nhiều dân quân, du kích xin theo Đại đội 68. Bộ đội kháng chiến có thêm nhiều kinh nghiệm tổ chức phục kích, vận động đánh địch. Qua hai lần ghi chiến tích Tầm Vu, quân dân Hậu Giang và miền Tây Nam Bộ có thêm niềm cổ vũ và kinh nghiệm thực tế chiến đấu, nhất là lối đánh phục kích, giao thông chiến trong đối chọi với quân đội cơ động của thực dân Pháp.

Bước sang năm 1947, chiến trường Nam bộ cùng toàn quốc kháng chiến, quân và dân Khu 9 và Cần Thơ – Hậu Giang đã nắm quy luật hành quân càn quét của địch và luôn sẵn sàng chủ động đối phó với chúng. Sau ba tháng điều nghiên chiến trường, ngày 15/4/1947, lực lượng vũ trang kháng chiến được huy động gồm: Đại đội Hồ Chí Minh,

Đại đội 1084, Đại đội Cửu Long phối hợp với các đơn vị thuộc Cần Thơ như: Chi đội 23, các chiến sĩ quân báo, công an xung phong, 5 trung đội dân quân... bí mật ém quân tại rạch Láng Hàm (làng Thạnh Xuân) phục đón đánh quân Pháp xuống Tầm Vu. Công binh xưởng Khu 9 đã sản xuất được mìn, lựu đạn, súng, đại liên, cung cấp đầy đủ cho trận chiến. Công tác dân vận chuẩn bị chiến đấu được đặc biệt chú ý, để đồng bào giữ bí mật tuyệt đối cho trận đánh. Khu Bộ trưởng Khu 9 Huỳnh Phan Hộ trực tiếp chỉ huy trận đánh quan trọng trên trận địa Tầm Vu năm ngoái.

Vào lúc 8 giờ sáng ngày 16/4/1947, bất ngờ có 3 tên lính người Pháp dẫn một tiểu đội lính Khmer vào Láng Hàm đón tre. Chúng lập tức bị diệt gọn; địch chưa phát hiện gì trận địa phục kích của ta. Ngày 3/5/1947, lực lượng ta quay trở lại Láng Hàm, bí mật đưa quân phục kích sát lộ Tầm Vu, qua khỏi cầu Tầm Vu dài 500m về hướng Rạch Gòi.

Đúng như dự đoán, khoảng 16 giờ chiều ngày 3-5-1947, đoàn xe địch từ Cần Thơ tiếp tế cho đồn Kinh Cù (làng Hòa An, quận Long Mỹ) lọt vào trận địa phục kích. Trận đánh diễn ra chỉ khoảng 30 phút. Bộ đội tiêu diệt 6 xe và hơn 100 tên địch, thu 53 súng các loại. Bọn sống sót cố chạy thoát chết, không kịp phản ứng (Cần Thơ, 1998).

Lần này là một trận vận động chiến được chuẩn bị công phu, chỉ huy hợp đồng tác chiến chặt chẽ, giải quyết nhanh gọn và đạt hiệu quả cao. Chiến thắng này gây tiếng vang lớn, mau chóng lan truyền trên khắp các tỉnh, làm nức lòng quân và dân miền Tây Nam Bộ.

Chiến thắng Tầm Vu 3 làm nức lòng quân dân; người chiến sĩ Đắc Nhẫn phụ trách văn nghệ của Phòng chính trị Khu 9 liền sáng tác bài hát *Tầm Vu*. Quốc Hương – người chiến sĩ đánh trận Tầm Vu đã soạn lời bài hát từ thực tế chiến trận Tầm Vu và hát ngay lúc đó, trở thành bài hát truyền thống phổ biến trong kháng chiến. Giai điệu và ca từ bài hát rất hào hùng:

Hùng thay Tầm Vu đây đó vang lừng chiến công, Một năm qua nơi đây tiếng ai giúp quân, Lướt trên ngàn cây phát cao ngọn cờ, Giết quân tàn tham đến nay còn vang...

... Người Việt Nam hận thù thêm nung nấu, Đang xả thân vì non nước reo vang Vệ quốc quân, Tin chiến thắng về khắp ruộng đồng, Tầm Vu quang vinh nơi này là hổ chôn quân Pháp tàn tham.

Đầu năm 1948, phối hợp với chiến thắng Việt Bắc Thu-Đông năm 1947 ở chiến trường chính Bắc bộ, Khu ủy, Bộ Tư lệnh Quân khu 9 chủ trương đẩy mạnh hơn nữa phong trào du kích chiến tranh và đánh địch với quy mô tương đối lớn. Khu Bộ trưởng Trương Văn Giàu và Tham mưu trưởng Võ Quang Anh chỉ huy trận đánh Tầm Vu lần thứ 4.

Sáng ngày 19/4/1948, dự đoán đúng việc địch sẽ đưa quân đi chi viện cho đồn binh ở Bảy Ngàn, bộ đội ta tổ chức trận địa phục kích đoàn xe tiếp tế tại Tầm Vu, gồm các đại đội của trung đoàn 122, 123, 125 và dân quân du kích địa phương. Đoàn xe địch từ thị xã Cần Thơ đi lẫn với xe hàng, xe khách thấp tùng, nên không thể đánh được. Khoảng 14 giờ chiều, khi đoàn xe địch gồm 18 chiếc tiếp tế các nơi trở về đến Tầm Vu, các chiến sĩ ta đồng loạt nổ súng và xung phong vào trận địa chiến đấu dũng cảm. Đại đội phó Trần Tứ Phương kẹp súng trung liên vào hông, vừa tiến vừa bắn hàng loạt đạn, diệt từng cụm đề kháng của địch nấp dưới gầm xe chống đỡ lúc bộ đội xung phong.

Kết quả ta tiêu diệt 12 xe và hơn 100 tên địch, trong đó có đại úy chỉ huy đoàn xe, bắt sống 80 tên, thu 200 súng các loại; đặc biệt trong đó lần đầu tiên trên chiến trường cả nước và toàn Đông Dương, ta thu được nguyên vẹn một khẩu đại bác 105 ly (Cần Thơ, 1998).

Khẩu pháo 105 ly quá lớn, nặng hàng tấn lại cồng kềnh, rất khó vận chuyển trong địa thế vùng sinh lầy Nam bộ. Trung đoàn trưởng Trung đoàn 122 Ngô Hồng Giỏi liền

tìm đến nhà ông Võ Văn Chót ở địa phương để mượn đôi trâu và được gia đình đồng ý cho mượn đôi trâu khỏe nhất để kéo pháo chiến lợi phẩm. Đoạn kéo pháo chỉ khoảng 1 cây số đường ruộng sinh lầy, trời nhá nhem tối, pháo đến nơi an toàn, nhưng đôi trâu đã phải kéo quá sức (một con trâu đứt ruột chết tại chỗ, một con khác vài hôm sau cũng không qua khỏi). Địch lùng tìm khẩu pháo nhưng không sao tìm được (Sau ngày đình chiến năm 1954, khẩu đại bác 105 ly được đưa ra Hà Nội và trưng bày tại Bảo tàng Quân đội Nhân dân Việt Nam).

Từ đó chiến thắng Tầm Vu đi vào trang sử hào hùng của quân dân Hậu Giang nói riêng và của cả Nam Bộ nói chung bằng một mốc son đầu tiên trong lịch sử 30 năm kháng chiến trường kỳ (1945-1975).

3. Bàn luận

Bảo tàng tỉnh Hậu Giang ngày nay đang quản lý 17 di tích quốc gia, trong đó có hai khu di tích cách nhau 50km: Khu di tích *Chiến thắng Tầm Vu* thuộc địa bàn xã Thạnh Xuân, huyện Châu Thành A, tỉnh Hậu Giang và Khu di tích *Chiến thắng Chương Thiện - Chiến thắng 75 lượt tiểu đoàn địch của Quân và Dân khu 9* ở phường 5, thành phố Vị Thanh. Đó là hai biểu tượng của cả 30 năm chiến tranh giải phóng ở Nam bộ, hai cụm chiến thắng mở đầu (1946-1948) và chốt lại (1973-1974) của cả hành trình hai cuộc kháng chiến tiêu biểu trong thế kỷ XX trên đất Nam bộ thành đồng.

Điều đặc biệt ở Khu di tích *Chiến thắng Tầm Vu* là bức tranh của họa sĩ Tô Dụ khắc họa lại hình ảnh đôi trâu đang ra sức kéo pháo chiến lợi phẩm – một biểu tượng mở đầu của chiến tranh nhân dân Việt Nam thời hiện đại; còn Khu di tích *Chiến thắng 75 lượt tiểu đoàn địch* có cụm tượng đài lá dứa nước (biểu tượng của vùng Vị Thanh - Long Mỹ) che chở cho 3 thứ quân tác chiến theo phương thức 3 mũi giáp công – biểu tượng đỉnh cao của nghệ thuật quân sự trong chiến tranh nhân dân Việt Nam ở Nam bộ thời hiện đại.

Đặt trong chiều dài lịch sử quân sự và chiến tranh cách mạng Việt Nam từ năm 1944 đến nay, các trận đánh địch ở Tầm Vu có tầm vóc mở đầu cho nghệ thuật quân sự Việt Nam, nhất là nghệ thuật đánh cắt giao thông, đánh xe cơ giới địch, nghệ thuật nghi binh trong tác chiến quân sự; đó cũng là điển hình của sự phối hợp ba thứ quân (chủ lực, địa phương, dân quân du kích) trong chiến tranh nhân dân địa phương. Trận Tầm Vu 3, Tầm Vu 4 còn mở đầu cho sự phối hợp chặt chẽ giữa chiến trường Nam bộ với chiến trường chính Bắc bộ, góp phần làm suy yếu lực lượng địch, căng kéo địch, không cho chúng chi viện cho nhau.

Trong bối cảnh phát triển và hội nhập ngày nay, nhất là khi công nghiệp văn hóa đã và đang góp phần thiết thực vào việc bảo tồn, tôn tạo, quảng bá cho văn hóa – du lịch, những di tích lịch sử văn hóa (như di tích chiến thắng Tầm Vu) không chỉ là niềm tự hào, kiêu hãnh của nhân dân Cần Thơ - Hậu Giang trong lịch sử giữ nước, mà còn có thể trở thành cơ sở “chất liệu” mới cho những sáng tạo công nghiệp văn hóa địa phương.

Đương thời từng xuất hiện sớm bài hát *Tầm Vu* và những câu ca về chiến thắng Tầm Vu. Như thế đi vào lịch sử cũng là đi vào đời sống dân gian, chắc chắn sẽ khơi gợi nhiều sáng tạo mới của nhân dân, khi giá trị lịch sử văn hóa của nó trở nên thiết thực trong thời công nghiệp văn hóa – công nghiệp sáng tạo giá trị mới của lịch sử văn hóa.

Thiết tưởng: Hai chữ “Tầm Vu” và những tên đất, tên người, những năm tháng, sự kiện liên quan đến chiến công này, có thể sáng tạo thành biểu tượng, hình tượng, vẽ lên tranh, trên áo, trên sách, trên nón lá, vật dụng hay đồ kỷ niệm khách du lịch...

Thiết nghĩ: Chân dung các anh hùng trong 4 lần chiến thắng Tầm Vu có thể giai thoại hóa, thần thoại hóa, dân gian hóa được không, khi cốt cách sự thật lịch sử đã có thật; và sân chơi lịch sử hay các game show của tuổi trẻ sẽ tha hồ thi thố sáng tạo trên bàn phím...

Lại nghĩ: Đồi trâu kéo pháo chiến lợi phẩm chiến thắng Tầm Vu mở đầu của chiến tranh nhân dân đồng bằng sông Cửu Long, đã đưa lên tranh vẽ thì sao không tạo hình thành phù điêu hay tượng đài ? Thậm chí tại sao không xuất hiện trong game, trò chơi dân gian, trò he, đồ chơi cho thiếu nhi...

4. Kết luận

Bốn lần chiến thắng ở Tầm Vu là những sáng tạo của quân và dân Cần Thơ – Hậu Giang trong chiến tranh, trở thành dấu son đầu tiên trong lịch sử chiến tranh nhân dân thời hiện đại. Hai chữ Tầm Vu từ những năm đầu kháng chiến cứu nước đã vang dội cả nước, ghi dấu những chiến công chói lọi và trang sử hào hùng của quân dân Khu 9, quân dân Cần Thơ, quân dân Phụng Hiệp, cổ vũ mạnh mẽ và thúc đẩy phong trào chiến tranh du kích ở huyện Phụng Hiệp phát triển, vùng nông thôn giải phóng trong huyện ngày càng mở rộng.

Hơn 45 năm sau những diễn biến lịch sử ấy, Khu di tích chiến thắng Tầm Vu đã được hình thành và trở thành di tích lịch sử - văn hóa cấp quốc gia. Ngày nay, khu di tích chiến thắng Tầm Vu đã có vị thế như một “thương hiệu”, đã và đang “chiếm lĩnh” vị trí xứng đáng trên các phương tiện thông tin đại chúng ở địa phương, bởi sự hàm chứa nhiều nội dung ý nghĩa và giá trị rất lớn về lịch sử văn hóa của nó. Nhưng thiết tưởng Tầm Vu cần và có thể trở thành sản phẩm sáng tạo của công nghiệp văn hóa, góp phần thiết thực vào giá trị kinh tế - văn hóa tỉnh Hậu Giang và khu vực Tây Nam Bộ, đồng thời với giá trị giáo dục sâu sắc cho các thế hệ cách mạng 4.0 đang sinh thành và lớn bổng trên mảnh đất chín rồng hôm nay.

Bài viết trong khuôn khổ đề tài: Biên soạn Địa chí Hậu Giang theo quy chuẩn Địa chí Quốc gia Việt Nam, do GS.TS Ngô Thị Phương Lan làm chủ nhiệm.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Ban Chấp hành Đảng bộ huyện Phụng Hiệp (2001), *Lịch sử Đảng bộ Huyện Phụng Hiệp tập 1 (1930 -1975)* Sơ thảo. Ban Chấp hành Đảng bộ huyện Phụng Hiệp.
- [2] Học viện Chính trị Quốc gia Hồ Chí Minh (2021). *Giáo trình Văn hoá và Phát triển*. NXB Lý luận Chính trị.
- [3] Kiều Mai Sơn (2021). Thiệu tướng Huỳnh Phan Hộ: Hùng thay Tầm Vu. Thanh Niên. <https://thanhnien.vn/van-hoa/thieu-tuong-huynh-phan-ho-hung-thay-tam-vu-1455756.html>
- [4] Phạm Bích Huyền - Đặng Hoài Thu (2014). *Các ngành công nghiệp văn hóa*. NXB Lao động
- [5] Phạm Quốc Hưng (2020). Công nghiệp văn hóa: ngành học đáp ứng nhu cầu xã hội và hội nhập quốc tế. Hội thảo Khoa học *Đào tạo phát triển nguồn nhân lực chuyên ngành công nghiệp văn hóa trong bối cảnh hội nhập*. Trường Đại học Văn hiến.
- [6] Chính phủ (2016). Quyết định Phê duyệt Chiến lược phát triển các ngành công nghiệp văn hóa Việt Nam đến năm 2020, tầm nhìn đến năm 2030. Số 1755/QĐ-TTg, ngày 08/09/2016.
- [7] Thúy An (2021). Chiến thắng Tầm Vu và câu chuyện về đồi trâu. Sự kiện và nhân chứng. <https://sknc.qdnd.vn/ky-niem-sau-sac/chien-thang-tam-vu-va-cau-chuyen-ve-doi-trau-502154>
- [8] Tỉnh ủy Cần Thơ (1998). *Lịch sử Đảng bộ tỉnh Cần Thơ tập II (1945-1954)*. Sơ thảo. Tỉnh ủy Cần Thơ
- [9] Trần Xuân Diễm (2020). *Giới thiệu tóm tắt di tích lịch sử văn hóa chiến thắng Tầm Vu*. Sở Văn hóa thông tin Cần Thơ.